

Vznik a uchování kulturního kapitálu na příkladu kulturní krajiny Mikulovska

František Svoboda, Masarykova univerzita, Ekonomicko-správní fakulta

ÚVOD

Chceme-li jako ekonomové zkoumat hodnotu kulturní krajiny, musíme najít základ, který sjednocuje naše poznání tohoto fenoménu v nejrůznějších jeho dimenzích. Zcela samozřejmě se nabízí východisko filosofa Alexandra Gottlieba Baumgartena, který stál u zrodu estetiky jako samostatné vědní disciplíny, a který rozlišoval ve svém díle mezi logickou pravdou (*veritas logica*) a estetickou pravdou (*veritas aesthetica*). Estetická pravda není postavena na principech, které sledují zákony logiky, nepohybuje se v kategoriích *dobře/špatně*, je charakteristická spíše osobními postoji: *zajímavé/ nudné, hezké/ošklivé* (Viz Nohl, 2001, str. 227). V kontextu tohoto rozlišování pak kulturní krajinou rozumíme dlouhodobě vytvořenou rovnováhu mezi těmito dvěma pravdami, logickou a estetickou, která je od 19. století stále silněji narušována. V utváření krajiny v posledních dvou stoletích dominuje podle požadavků logické pravdy stále více racionalita a tlak na stále efektivnější využívání půdy, který vede ke vzniku industriálních, monokulturních krajin. I když se estetická pravda z krajiny vytrácí a s důsledky tohoto ústupu jsme denně konfrontováni, nemizí zcela. V některých regionech zůstává do značné míry zachována a tato skutečnost v nás může probudit zájem o odpověď na otázku, jak a proč se v některých oblastech daří tradiční kulturní krajinu lépe zachovat a rozvíjet.

Tento článek bude zaměřen na oblast Mikulovska¹. Identifikace a interpretace kulturní krajiny pod Pálavou je zároveň příběhem nového ekonomického zhodnocení tradiční krajiny, zdědění po našich předcích, či – řečeno slovy ekonomů – příběh transformace výnosů z výrobního faktoru půdy do podoby výnosů z kulturního kapitálu. Cílem této studie je zachytit minulost a současnost kulturní krajiny a její konzervování a restaurování, a tedy vznik a rozvoj kulturního kapitálu v regionu a jeho dnešní využití. Zvláštní pozornost bude věnována dlouhodobým trendům vybraných socioekonomických faktorů s ohledem na jejich dominantní roli v utváření krajiny prostřednictvím zemědělských aktivit. Na příkladu regionu Mikulovska lze dobře ukázat jednak postupné formování tradiční kulturní krajiny, jednak její částečnou konzervaci a z ní plynoucí cestovní ruch, který dokáže kvality tradiční krajiny zužitkovat a činí z ní tak to, co je nazýváno kulturním kapitálem, tedy to, co bylo člověkem vytvořeno, ale nebylo spotřebováno, nýbrž to vstoupilo do další produkce s cílem vyšších výnosů v budoucnosti.

Obvyklým metodologickým přístupem, při zkoumání ekonomického potenciálu cestovního ruchu v regionu, je rozdělení regionu podle typologie oblast s převažujícími přírodními/kulturně-historickými předpoklady. Tento přístup je možný, nicméně jeho slabinou může být jisté ulpívání na povrchu, kdy se kvality krajiny v regionu omezí na pouhý výčet více či méně turisticky atraktivních lokalit a míst, počty návštěvníků a charakteristiku existujících silných a slabých stránek. Existuje však odlišný proud, který preferuje spíše syntetičtější přístup, který vychází z předpokladu, že významná část cestovního ruchu se soustřeďuje do míst, kde se dochovala tzv. kulturní krajina, jejíž hodnota spočívá v dlouhodobě nastolené rovnováze mezi přírodními a historickými krajinnými prvky (Vos, 1999; Nohl, 2001; O'Hare, 1997). Tento přístup nepovažuje možnosti regionu za definitivně dané, ale umožňuje pracovat na kontinuální obnově a rozvoji multifunkční kulturní krajiny,

---

¹ Zkoumaný region je dán katastry obcí Bavory, Brod nad Dyjí, Břeží, Bulhary, Dobré Pole, Dolní Dunajovice, Dolní Věstonice, Drnholec, Horní Věstonice, Jevišovka, Klentnice, Mikulov, Milovice, Mušov, Novosedly, Nový Přerov, Pavlov, Perná, Sedlec.

atraktivní nejen pro turisty, ale především pro její obyvatele. Tento syntetický přístup v sobě zahrnuje spojení přírodních i historických prvků v jeden estetický i hospodářský celek, který je přitažlivější, než by byl jen součet jednotlivých částí.

Z výzkumu cestovního ruchu, který se uskutečnil v mikulovském regionu mezi roky 2007 – 2011, vyplynulo, že návštěvníci kraje mají zájem především o návštěvu kulturních památek a přírodních zajímavostí (Vystoupil, 2008, str. 85), není tedy nijak ukvapený závěr, že přijíždějí kvůli dochované kulturní krajině. Zvláště v dnešní době, kdy krajina už není spojena výhradně s extenzivní zemědělskou produkcí a naopak zemědělská aktivita je dnes (v našem regionu) považována spíše jednou z podob péče o krajinu, se tak stává spíše místem *rekreace* – tedy *znovuobnovení* – a v některých regionech by možná bylo smysluplnější přizpůsobit krajinu potřebám turistiky než intenzivnímu zemědělství, což ostatně plná závislost českého zemědělství na dotacích umožňuje. Nezanedbatelným přínosem by bylo opětovné zalidnění krajiny, neboť zatímco extenzivní zemědělství krajinu vyliďňuje a činí z ní zemědělsky produktivní pouštinu, turismus má potenciál krajinu oživovat a vracet do ní lidi, byť už ne jako tvůrce krajiny, ale alespoň jako její uživatele, resp. spotřebitele².

Zdroje a metody

Studie identifikace a interpretace barokní krajiny vychází primárně ze získání a zpracování informací z dostupných vizualizovaných informačních zdrojů, zejména Müllerovy mapy Moravy, prvního a druhého vojenského mapování, a Stablního katastru, které zachycují krajinu zkoumaného regionu a doplňují jí řadou údajů hospodářské a kulturní povahy. Právě pro studium proměn krajiny se jako nedocenitelné ukázaly mapové podklady, které mohou ukázat některé zásadní změny v krajině. Sledovány byly změny v silniční síti, ilustrující posuny a změny ve významu dvou největších hospodářských center Drnholce a Mikulova, z nichž první patrně dominovalo na obchodní trase ve směru na Brno ještě na počátku 18. století, druhé, původně ležící na cestě na Měnin a Olomouc, pak nabralo na významu v souvislosti se stavbou císařské silnice. Z pohledu na historické mapy lze studovat a vyčíst změny v rozloze sídel, počet a rozmístění drobných sakrálních památek i tehdy existujících profánních objektů hospodářských dvorů, mlýnů, sýpek, pivovarů a dalších významných hospodářských jednotek (jako sádky, bažantnice, rybníky apod.), též rozmístění přechodů přes inundační území Dyje, které určovaly primárně směry a souvisely se základní strukturou silniční sítě a vytyčení hlavních komunikačních os. Vizuálně bylo také možné odhadnout rozlohy vinic, vytyčení lokálních cest (zejména v souvislosti s navštěvováním trhů), přibližná rozsah lesních porostů a jiné informace, které byly zpřesněny dostupnými archivními zdroji.

Vizuální informace byly rozšířeny o informace z archivních materiálů, zejména informace ekonomického charakteru ze základních archivních katastrálních fondů, uložených v MZA v Brně: z Josefinského katastru (1787-1789), Matriky pozemkového výnosu (1820), Vceňovacích operátů (1841-1850) a Stablního katastru (1824-1905), doplnění odbornými řešeršemi z pramenného materiálu vybraných archivních institucí. Díky těmto zdrojům bylo možné popsat a vyložit ekonomické procesy a změny v krajině, získat základní charakteristiku o lidnatosti obcí zkoumaného regionu, o rozloze a využití zemědělské půdy, o výnosech, o plodinách, které poskytovaly obci největší část příjmu, o výnosech vinic v katastrech jednotlivých obcí. V rámci širší prospekce, studia a výběru archivního materiálu byly také zkoumány archivy obcí a farností studovaného území ve fondech Moravského zemského archivu v Brně, Státního okresního archivu v Mikulově, Diecézním archivu Biskupství

---

² Tomuto trendu znovuzalidňování krajiny, opuštěné díky intenzivním metodám zemědělství, napomáhá i zpřístupňování méně obvyklých tras pro turisty, ať už prostřednictvím vinařských stezek či běžných turistických tras.

brněnského v Rajhradě u Brna, Zemském archivu v Opavě, pobočce v Olomouci a Národních archivu v Praze.

Informace z archivních materiálů byly doplněny terénní průzkum, probíhající pod patronátem pracovníků NPÚ, umožňující charakterizovat základní ekonomické, geografické a kulturní markanty zkoumaného regionu.

Pasivní a aktivní role jednotlivce v procesu transformace kulturní krajiny v kulturní kapitál

Vystoupá-li znavený poutník sedlem Dunajovických kopců k ruině kříže³ na vrcholu zvaném Rochusberg a pohledně směrem východním a jižním, otevře se mu před očima zhruba stejné panorama jako poutníkovi před dvěma či třemi sty lety. Za linií císařské silnice z Vídně do Brna, budované od roku 1727 (dnes rychlostní komunikace), se zvedají svahy s vinohrady v katastru obce Perná a nad nimi se tyčí vápencové útesy Pálavy, korunované několika zříceninami. Po pravé ruce zahlédne město Mikulov se zámkem jako symbolem světské vlády a s dominantou poutního místa sv. Kopečku jako symbolu duchovního centra v oblasti. Na jihu uvidí šňůru zemských hradů, táhnoucích se Rakouskem a střežících v historii často neklidnou hranici, a pod nimi vesnice, obklopené úzkými pruhy polí, pestrými díky různorodé skladbě pěstovaných plodin. Na poměrně malém prostoru je naskládáno hned několik rozdílných krajín, od úrodné a zemědělsky využívané nížiny až k ostrým hrotům vápencových skal, zdobených zříceninami⁴. Krajina, kterou tu lze obsáhnout jedním pohledem, je tak malým obrazem světa, malým uzavřeným celkem, složeným ze všech možných dílů, zajišťujících svým obyvatelům a návštěvníkům bezpečí, obživu a povznesení ducha.

Právě rovnováha těchto tří prvků etabluje kulturní krajinu, která je definována (suchopárně, leč výstižně) jako „úspěšná a dlouhodobě udržitelná konverze krajiny prostřednictvím aktivit, provozovaných usedlou lidskou společností, odpovídající s rostoucí silou a rozsahem na výzvy přírody, na vlastní potřeby společnosti a její cíle, a s ohledem na historické okolnosti“ (Conzen, 2004, str. 3086). Toto utváření a přetváření krajiny je přímo úměrné tokům materiálu a energie, ať už přírodního či antropogenního původu, dynamika proměn krajiny je tedy přímo úměrná dynamice růstu energie. Proto bývá tradiční kulturní krajina spojována se svou vrcholnou fází v 19. století, kdy už byla většina regionů obhospodařována a lze tedy hovořit o krajině utvářené člověkem, zároveň však ještě hlavní hybnou silou zůstávala hospodářská zvířata, koně a dobytek. Hospodářská zvířata nedávala jen maso, mléko, vlnu či kůži, ale byla hlavním zdrojem energie při obdělávání polí a transportu (Vos, 1999, str. 6), a odvíjela se od nich – stejně jako v dobách Říma – i základní plošná jednotka⁵ - jitro.⁶ 19. století bylo posledním, ve kterém byla krajina utvářena úměrně lidským silám a kdy se lidé svou činností přizpůsobovali krajině. Tento přístup, zachycený v mnoha vedutách, se vryl do lidské paměti jako tradiční. V okamžiku, kdy lidé začali disponovat mnohem větší silou díky

³ Kříž nechal zřídit roku 1801 Franz Hanzl z Dolních Dunajovic na místě bývalé kaple, zasvěcené sv. Rochovi, zrušené za josefinských reforem. (farní archiv Dolní Dunajovice) Z kříže zbyl dnes jen mohutný klasicistní sokl.

⁴ Jsou to právě horské pasáže, které od doby romantismu spojujeme s turisticky atraktivní krajinou, kdy se zájem intelektuálních elit obrací na kontinentu k Alpám (hnutí Sturm und Drang či Rousseauova Nová Heloisa), na ostrovech k Lake District, kde Coleridge dává britské zálibě v cestování nový impuls, k pěšimu procházení a objevování domovské krajiny. (srov. Westaway, 2013)

⁵ V systému centurií, formě dělení půdy známé ze severní Afriky, jižní Francie, Istrie a Itálie, byla systém polí plánován podle denní orné kapacity volského spřežení (cca 2523 metrů čtverečních), tzv. jugerum. Dvě tyto jednotky tvořili heredium, 100 heredií tvořilo centurii, čtyři centurie tvořily saltus. Římská centuriatio, je skvělým příkladem přežívání kulturní krajiny.

⁶ Jitro je plošná jednotka, vypočtená podle plochy, kterou zorá jeden oráč s koněm za jeden den. Staročeské jitro mělo blízko svou rozlohou k římské jednotce – 2 837 metrů čtverečních. Vídeňské jitro, zavedené po roce 1764, mělo plochu 5 765 metrů čtverečních.

novým zdrojům energie, proces kultivace krajiny se změnil v její stále rychlejší přetváření, přecházející někdy až k devastaci každodenní scenérie (Ewald, 2001). V okamžiku, kdy do krajiny vtrhl ohromný proud energie, plynoucí z využití fosilních zdrojů, začala se proměna krajiny radikálně zrychlovat. Hlavním katalyzátorem těchto změn se stal tlak na efektivitu hospodaření, který postupně vedl k racionalizaci a unifikaci.⁷

Postupující racionalizaci krajiny, jak ji můžeme pozorovat v delším časovém horizontu, můžeme spojit s činností člověka, s jeho potřebou zajistit přehledný systém vlastnických práv a se snahou o efektivní využití zdrojů. Proto je plůžina vedena v dlouhých přímých liniích, což vytváří přehledný pravidelný rastr polí. Proto jsou v oborách a hospodářských lesích dlouhé rovné průseky, které usnadňují těžbu dřeva a lov. Proto jsou mlýnské náhony vedeny nejkratší cestou k mlýnskému kolu. Avšak cesty, urbanismus obcí a vodní toky jsou po velmi dlouhou dobu utvářeny danostmi krajiny. Až konec 19. století a celé století 20. se stávají stoletím přímých, racionalizovaných spojnic, které napřimuje jak silnice a vodní toky, tak uliční síť měst s pravidelným rastrem ulic a asanacemi historických jader měst, a nakonec i architekturu, kde vrcholí v přímých liniích funkcionalismu. Do krajiny vstupuje stále silněji geometrický řád, nahrazující původní organicky se přizpůsobující zásahy člověka do krajiny.⁸ Spolu s tím se také vytrácí důraz na estetické kvality krajiny, která byla dříve podvědomě respektována tradiční zemědělskou činností, či racionálně utvářena vrchností⁹. Množství esteticky působivých elementů v krajině klesá – mizí vodní prvky, vegetační struktury, tradiční typy obhospodařování a struktury sídel se rozpadají. Výpověď krajiny je oslabována. Skutečnost, že v některých oblastech je tato tendence slabší a krajina si zachovává svou estetickou pravdu a zároveň nerezignuje na svou hospodářskou roli, je hodna naší pozornosti. Čím rychleji mizí v důsledku lidských aktivit historická krajina, se stejnou rychlostí přibývá subjektivně pociťovaná hodnota těch částí, které se dochovaly. Subjektivní ohodnocení estetické pravdy regionu zachycené v rostoucím počtu pasivních diváků – turistů, umožňuje přistoupit k ochraně této kulturní krajiny jako důležitého výrobního faktoru, rozvíjejícího ekonomiku regionu. Ekonomická aktivita obyvatel regionu se tedy může zčásti transformovat z utilitaristického využívání a přeměňování krajiny na služby, závislé na uchování historické kulturní krajiny v původní estetické kvalitě.

Kulturní krajina Mikulovska a její komponenty

Kulturní krajina reprezentuje transformaci lidských myšlenek do hmoty, rozsáhlou a komplexní asambláž přírodních materiálů utvářených lidským úsilím, konflikty, kooperací a

---

⁷ Tento vpád energie do krajiny lze dobře zachytit v historických mapách. Pokud se podíváme na první vojenské mapování z let 1764-68, vidíme jasně, že v tehdejší krajině dosud dominují křivky, člověk tedy ustupuje přírodě a respektuje reliéf krajiny, neboť dosud nedisponuje dostatečnou silou, aby krajinu přetvářel razantněji.

Krajinotvornými liniemi jsou hřbety kopců, cesty a vodní toky, obojí ovlivňované utvářením terénu a z podstaty věci nerovné či různě zakřivené. Výjimku v organicky rostlé krajině vytváří až přímé linie lesních průseků a bažantnic, jednotlivých dílů polí či mlýnských náhonů, vytvářené s ohledem na potřeby hospodářství. Tyto liniové úseky jsou pravděpodobně prvním jasně viditelným počínající dominancí sil člověka nad silami přírody, vytváří už na mapách z 18. století jasný, byť zatím marginální antropomorfní prvek a je předobrazem stále silícího tlaku na přizpůsobení krajiny.

⁸ Pravidelný geometrický rastr se významně uplatňoval v urbanismu už od římských dob (římské castrum (Florence), centuriace pozemků), později se však objevuje stále častěji. Definitivní vpád geometrie a matematizace do krajiny pak někteří autoři spojují s třicetiletou válkou, ve které se geometrizace prokázala jako účinná, ať už v pevnostní architektuře, v dělostřelbě či ve vyrovnaných regimentech vojsk (Proměny postoje k přírodě v 17. a 18. století, str. 19). Mechanistický výklad světa, táhnoucí se od Descarta pak začne rezonovat i v ekonomických teoriích (myšlenka nulového součtu a merkantilistická touha zbohatnout na úkor druhého).

⁹ V Mikulově je esteticky utvářená krajina složena jako mozaika menších, převážně hospodářských ploch. Jedná se např. o alej k rybníku a letohrádku Porz, obklopeném štěpnicí a zahradou zahrady a bažantnice přiléhající k městu Mikulov, existence obory na východní straně Pálavy, rybníky a rybí sádky, apod.

vynalézavostí. Je cenným zdrojem informací, vedle psaných dokumentů, umožňující interpretaci z mnoha různých perspektiv. Zahrnuje různorodou směs lidských sídel poskytujících živobyčí, přístřeší, zahrnuje to pole, budovy všeho druhu, zahrady, cesty mosty a struktury vesnických a městských osídlení (Farina, 2000, str. 313).

Komplexní kulturní krajina je průnikem tří hlavních komponent: **přírodní, kulturní a ekonomické**. *Přírodní komponenta* v námi zkoumaném regionu je převážně reprezentována zbytky lesů či původních porostů, a živočichy žijícími v krajině. V oblasti jsou to jednak pozůstatky lužního lesa a mnoha meandry protékající staré koryto Dyje, dále vápencové skály, lesostepní květena a dubové lesy v oblasti Pálavy, a méně známé, avšak z hlediska biodiverzity velmi zajímavé Dunajovické kopce. Dochoval se také letitý, rozlehlý souvislý lesní porost, zachycený už na prvním vojenském mapování v místech dnešní obory Klentnice a obory Bulhary. Všechny tyto přírodní složky jsou základním rámcem krajiny Mikulovska a ve víceméně intaktní podobě se do dnešní doby dochovaly díky zvýšené ochraně přírody a vymezení chráněných území.

Zkoumaný region Mikulovska je do značné míry přirozeně vymezen tokem Dyje, která se před Drnholcem stáčí do vnitrozemí a širokým obloukem obtéká Pálavu. Nutnost poradit si s vodní překážkou se rovněž podílela na formování krajiny. Existence trvale zaplavovaných území kolem meandrů Dyje dala přirozeně vzniknout lužním lesům. Vodní tok byl nejen překážkou, kterou bylo třeba překonat¹⁰, ale také důležitým zdrojem energie, využívaným zejména mechanismy vodních mlýnů, která se nacházely u Drnholce (2), dále velký Mušovský mlýn, mlýn v Dolních Věstonicích, mlýn v Nejdku, a stranou byl tzv. Janoškův mlýn na rybníční soustavě Mikulova.

Vodní živel se na vývoji regionu podepsal i jiným způsobem. V 19. století sužovaly oblast epidemie cholery v letech 1831, 1850 a 1866¹¹. Velké zásahy do lidnatosti obcí přinesly také opakující se morové rány, jež jsou nám připomínány množstvím sakrálních památek, zasvěcených patronům proti moru¹².

Přírodní charakteristiku krajiny dotvářely také vrcholy Pálavy, jež sloužily jako pozorovatelná i jako bezpečné útočiště v dobách válek pro vesnice z okolí, které se na rozdíl od Mikulova nemohly těšit výhodám pevných městských hradeb¹³. Druhou vyvýšeninu v regionu tvoří Dunajovické kopce, nejpozději od poloviny 18. století zcela pokryté vinicemi.

Zatímco uchování přírodní komplexity si často vyžaduje jen pasivní ochranu, zbylé dvě komponenty vstupují do utváření krajiny aktivně. *Kulturní komponenta* je úzce spojena s různorodým využíváním zdrojů a s širokým spektrem etických a náboženských postojů k využívání půdy a přírodních zdrojů.

Kulturní komponenta krajiny Mikulovska se začala v podobě, která je nám dnes dochována, rodit po obtížích 15 a 16. století, které se významně podepsaly na zpustnutí a vylidnění krajiny¹⁴. Prameny hovoří o vylidněných obcích a neobdělávané půdě, jak je známe zejména

¹⁰ například u Drnholce bylo záplavové území Dyje překonáno na cestě z Vídně do Brna tzv. Desetimostím, (1695-1699) se sochou sv. Jana Nepomuckého. Podobně rozsáhlou, byť zřejmě méně výstavní soustavu mostů překonávající slepá ramena Dyje na cestě mezi Mikulovem a Mušovem, máme doloženou na prvním vojenském mapování po vzniku císařské cesty mezi Brnem a Vídní.

¹¹ Epidemie cholery v roce 1850 si v Dolních Dunajovicích vyžádala 402 obětí, což činilo přibližně 15% populace obce. (E6, kart. 511, sign. Og 23) Epidemie moru v roce 1584 jen v samotném městě Mikulově zahubila až 500 lidí, přibližně 20% všech obyvatel.

¹² např. kostel sv. Rosálie v Horních Věstonicích, kaple sv. Rocha na Dunajovických kopcích, kaple sv. Šebestiána na Sv. Kopečku, kostel sv. Jiří v Klentnici a kaple sv. Kateřiny v Bavorech (F 18, kart. 1119, inv. Č. 7170)

¹³ Z doby vpádu Turkotatarů na Moravu v roce 1663 máme doklady o útěku obyvatel Dolních Věstonic do ruin hradu Děvičky nad Pavlovem. Zpráva se dochovala v dopise rodáka z Bologne, hudebního skladatele a faráře z Dolních Věstonic G. B. Alousiho, adresovanému knížeti Ferdinandu Dietrichsteinovi. (Tomašík, 2013)

¹⁴ K důsledkům vylidnění krajiny na hospodářské využívání krajiny a její další obnovu viz model vývoje kulturní krajiny, jak ho uvádí Emanuelsson, 1988, str. 116-117.

z 16. století, z nichž jen některé byly nově osídleny Charváty¹⁵. První polovina 17. století přináší do regionu velké množství kulturních podnětů z různých koutů Evropy, dílem díky aktivitám kardinála Dietrichsteina, dílem okolnostmi danými neklidem doby¹⁶. Obnova krajiny ve druhé polovině neklidného 17. století se odrazil ve scelení pozemků a vytvoření velkých kusů gruntovních polí, a pokračovala dále v dotváření krajiny dalšími zemědělskými aktivitami, zejména v rozvoji vinařství.

Charakteristiky kulturní komponenty krajiny můžeme rozčlenit do několika úrovní. Na nejobecnější rovině je moravská krajina charakterizována volnou prostupností pro poutníka. Naším krajům se vyhýbalo ohrazování (jako tomu bylo např. v Anglii), byla volně prostupná a je prostupná dodnes, což není samozřejmostí. Krajina není ve středoevropské tradici čistě privátním statkem, ale je ve velké míře přístupná všem a tato kulturně podmíněná přístupnost, (resp. prostupnost) krajiny v dnešní době pomáhá akcelarovat turistický ruch.

Na nižší úrovni spadá do chápání pojmu kulturní komponenty krajiny hospodářské využívání krajiny. Starší kulturní krajiny je dána a usměrňována přírodními danostmi regionu, kterým se lidé přizpůsobují – při stavbě sídel se vyhýbají záplavovým oblastem, cesty vedou prostupným terénem, nikoliv po nejkratší spojnici dvou bodů, hrady staví na strategických vyvýšeninách, apod. Postupně je krajina tvůrčím způsobem stále více přetvářena a upravována – stavba silnic¹⁷ inženýrským způsobem, budování rybníků a sádek, spojená s chovem ryb, stavba náhonů, které mohou oddělit mlýn od řeky a tedy do jisté míry eliminovat riziko škod způsobených povodní, stavbou zídek, alejí, mostů apod.

Hlavními prvky kulturní komplexity krajiny jsou však především esteticky působivé památky sakrální i světské, které tvoří přirozené dominanty krajiny, a spolu s dochovanou historickou zástavbou určují do značné její ráz. Staršími dominantami jsou hrady a historická osídlení. (Hurt Rudolf, Osídlení Břeclavska v historické epoše. Jižní Morava – Vlastivědný sborník 1968, svazek 4. str. 5-16. Děvičky jsou zmiňovány roku 1222, hrad v Mikulově až v letech 1249 – 78, hrad nad Pernou (1244 – 50), Nový Hrad nad Horními Věstonicemi založený markrabětem Janem Jindřichem (1350 – 1368). Ideovou i pohledovou protiváhu hradům vytvářely stavby měšťanské a sakrální. Nejdůležitějšími dominantami oblasti jsou zámek a historické centrum Mikulova a jejich sakrální protějšek – loreta a poutní místo sv. Kopečku, k tomu pak církevní správa u kostela sv. Václava s proboštvím, klášter minoritů a klášter piaristů s gymnáziem.

Dále je ráz krajiny určován transcendentní vertikálou, stavbami kostelů, drobnou sakrální architekturou v krajině a poutními stezkami, vedoucími ke dvěma významným poutním místům v oblasti. Na prvním místě stojí mikulovská loreta a křížová cesta na Svatý Kopeček, vybudovaná péčí Dietrichsteinů, na druhém místě lokální poutní místo kaple sv. Antonína Paduánského nad obcí Perná, navštěvované nejen z okolních vsí, ale i z obcí tak vzdálených, jako byly rakouské vsi Hohenau a Rabensburg. Duchovní správu a kulturní rozvoj posilovaly

---

¹⁵ Ve 30. letech 16. století přichází na pozvání valtických Liechtensteinů obnovit obec Frélichov (Jevišovka) Charváti, prchající před Turky, po roce 1570 pak Charváti obnovují Nový Přerov a Dobré Pole. Více Hurt, 1968.

¹⁶ Dobrým svědectvím o národnostní rozmanitosti místních autorit může být soupis farních obrocí z roku 1658, díky kterému máme jasnou představu o obsazení far. Nedostatek domácího duchovenstva byl doplněn z jiných zemí - V Dolních Věstonicích Alovisuis z Bologne, minorita a hudební skladatel, působící také jako sekretář kardinála Dietrichsteina, v Perné Jan Flehel z Gmündu v Horním Rakousku, v Sedleci Jan Karel Husson z Lotrinska, v Dunajovicích Rudolf Matouš Polinger, převor augustiniánů kanovníků od Všech svatých v Olomouci, v Drnholci Jan August Kristellius ze Svitav, a v chorvatské farnosti Jevišovka Chorvat Petr Crisanchich. (Protokol generální vizitace z roku 1755 je už národnostně jednotný a uvádí jména, která působí česky, v jednom případě německy. Viz Archiv arcibiskupské konsistoře v Olomouci, sign. G 1, karton 4734)

¹⁷ Císařská cesta stavěná Dietrichštejnem, zejména část v území lužních lesů kolem Mušova byla velkou a nepochybně nákladnou inženýrskou stavbou, první svého druhu v regionu, které se významem a rozsahem vyrovnala až stavba železnice ve druhé třetině 19. století. Skutečnost, že tzv. severní dráha vedla přes Břeclav a vyhnula se Mikulovu, přispěla k úpadku významu Mikulova města, těžícího ze své polohy na cestě z Vídně do Brna.

také proboštství a kapitula u kostela sv. Václava, klášter minoritů a klášter piaristů s gymnáziem, první zařízení tohoto řádu na Moravě a trvale jedno z největších moravských gymnázií¹⁸.

Své dominanty měla v krajině nejen Víra, jako představitelka teologických ctností, ale také Spravedlnost, jedna ze čtyř kardinálních ctností, jež je i symbolem péče o společné dobro. Šibeniční vrchy se tyčily jak u Mikulova, tak i u Drnholce.

V nejnižší úrovni můžeme pohlížet na využívání půdy a přírodních zdrojů prostřednictvím rozdělení půdy podle způsobu jejího využití, čímž se dostáváme k *ekonomické komponentě* krajiny a krajinotvorby. Zkoumaný region byl a stále ještě je zaměřen především na zemědělskou produkci a s ní spojené služby, rozvíjející se zejména v posledních dvaceti letech. Řemesla (a později průmysl), historicky s rozvojem měst spojená¹⁹, jsou v regionu tradičně přítomna, nejsou však pro charakter krajiny určující.

Ekonomická aktivita v kulturní krajině jako příležitost k synergii

Pohlédneme-li na vývoj socio-ekonomické charakteristiky krajiny prizmatem hospodářského využití půdy a lidnatosti obcí, můžeme v delším období zaznamenat tendence, které utvářely a zároveň zachovaly velké části kulturní krajiny, a které spolu s rozvíjejícím se vinařstvím umožnili dnešní transformaci výrobního faktoru půdy do podoby výrobního faktoru kulturního kapitálu.

Ekonomickou aktivitu v krajině můžeme sledovat prostřednictvím několika ukazatelů. Jednak je to určení významných hospodářských center v krajině, jejichž lokální dominance ekonomická (Drnholec, Dolní Dunajovice) mohla být dále umocněna posilující dominancí kulturní a vzdělávací (Mikulov). Dalším kritériem je lidnatost obcí (jako nepřímý ukazatel ekonomické výkonnosti obce a později atraktivity lokality poté, co bylo zrušeno poddanství). Dalším kritériem je rozloha vinic a výnosnost vinic, která předurčila rozvoj vinařství a která v dlouhodobém horizontu umožnila postupnou transformaci výrobního faktoru půdy do kulturního kapitálu, který je dnes zhodnocován odvětvím služeb.

Východiskem k takto nastíněnému vyhodnocení ekonomických aktivit na krajinu mohou být informace matrik pozemkového výnosu z let 1789 a 1819, na jejichž základě bylo možné rozdělit obce ve zkoumaném regionu podle několika hledisek. Na prvním místě bylo možné vyčlenit obce s významnou ekonomickou silou. Co se týče výnosu ze zemědělství²⁰, v kraji byla tři velké centra, jimž plynulo nadprůměrné bohatství právě ze zemědělských aktivit – Mikulov, Drnholec a Dolní Dunajovice, tedy dvě sídla šlechtická a jedno městečko²¹.

Pokud můžeme ekonomickou výkonnost Mikulova a Drnholce nahlížet optikou zemědělských výnosů jako rovnocenné, pak rozhodujícím faktorem pro dominanci Mikulova jako hospodářského centra regionu bylo posílení významu tohoto sídla Dietrichštejnů

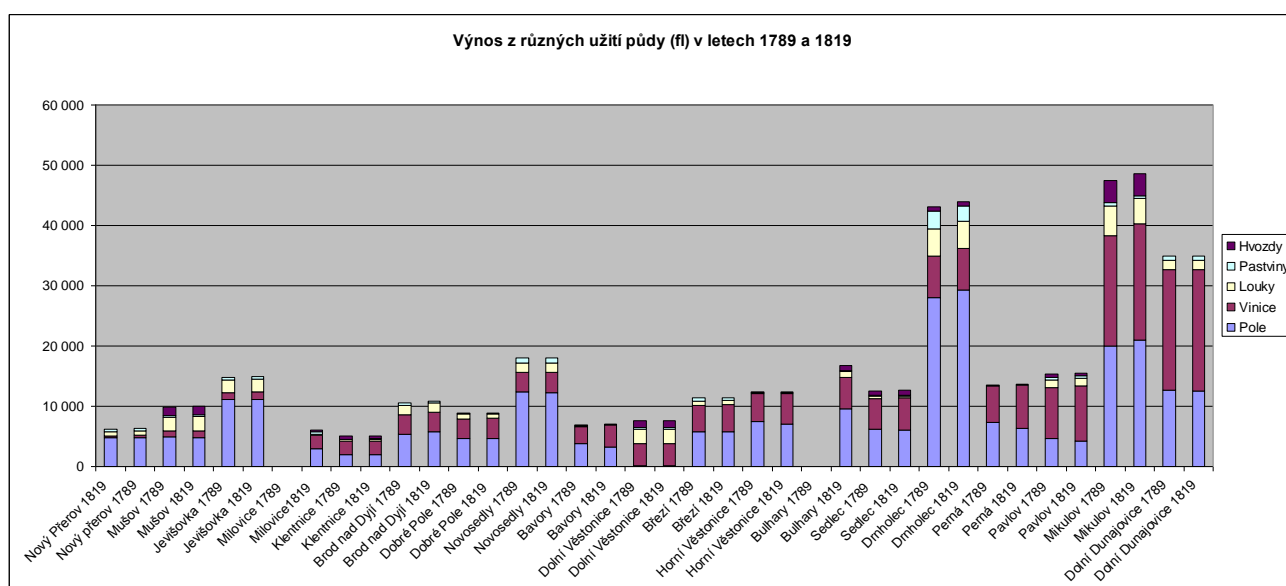
¹⁸ Více viz Foltýn, 2005, str. 430 – 434.

¹⁹ O struktuře řemesel přítomných v ranně novověkém městě si můžeme udělat alespoň přibližnou představu ze dvou seznamů procesí, pořádaných na Bílou Sobotu 1583 a o svatodušních svátcích roku 1638. Průvodu dominují vinaři, kteří kráčí na čele průvodu, následují ostatní řemesla, jež jsou obvyklým průřezem řemesel menšího města své doby – cech pekařů - pekaři a mlynáři, cech kovářů - kováři, zámečníci a koláři, cech koželuhů – koželuhové, ševci a kožešníci, cech zedníků, cech krejčích, pak korouhve obcí. (V průvodu z roku 1638 jsou za korouhvi vinařů uvedeni tesaři, provazníci bednáři, sklenáři truhláři, řezníci, pekaři, kováři, kožešníci, obuvníci, koželuhové, zedníci, krejčí). Viz Urbář z roku 1583, fond kapitula Mikulov, krabice č. 18.

²⁰ Řemesla a služby do této statistiky nevstupovaly, byly ovšem zanedbatelného rázu, jak plyne z údajů vceňovacích operátů z roku 1840. Počet rodin žijících se řemeslem, nebo si řemeslem přivydělávajících se pohyboval mezi 2,7% v Jevišovce a Dobrém Poli, až 7% (Horní Věstonice, Perná, Novosedly). Výjimku tvořil Drnholec (12%) a Dolní Věstonice (20%). Bohužel data z tohoto zdroje jsou pouze částečná a vypadla z nich řada obcí, včetně Mikulova a Dolních Dunajovic.

²¹ Dolní Dunajovice získali v roce 1580 privilegium vyplatit se z roboty. V témže roce byly Dunajovice povýšeny na městečko.

prostřednictvím dalších aktivit. Mikulov se etabloval jako významného poutního místa, stal se rovněž centrem vzdělanosti a později se také podařilo etablovat Mikulov jako významnou zastávku ležící na cestě z Vídně do Brna. Tradiční cesta z Vídně do Brna vedla původně přes Drnholec a umožnila tak růst významu i bohatství Drnholce ve středověku a raném novověku. Jak ukazuje Müllerova mapa z roku 1706, obchodní cesta z Vídně vedla ještě v té době přes Drnholec, méně lesnatým a méně mokřadným územím než cesta přes Mikulov a Mušov, která se pak na drnholeckou stezku napojovala. Na Müllerově mapě není z Mikulova zakreslena žádná cesta na jih, zatímco cesta z Drnholce přes rakouské hranice značená je. Na prvním vojenském mapování je už však jako hlavní severojižní tepna značena císařská silnice přes Mikulov, jejíž spojení s Rakouskem je vedeno odbočkou kolem bažantnice. Přímé spojení s okolními přirozenými obchodními a politickými centry a výhody z toho plynoucího tranzitu a s ním spojený rozvoj služeb zajistil Mikulovu v polovině 18. století kníže Karel Maxmilián Dietrichstein dostavbou císařské silnice z Vídně do Brna, zatímco význam Drnholce jako sídla ležícího na starší obchodní stezce upadal²².

Zdroj: Matrika pozemkového výnosu

Dále bylo možné provést přibližné rozdělení obcí podle typu plodiny, která v jejich hospodaření převažovala či byla významným zdrojem příjmů. Vzhledem ke skutečnosti, že vinohrady poskytovaly čtyř- až pětkrát vyšší výnos na jito, patří mezi významné vinařské obce i ty vesnice, které mají relativně menší podíl vinic na celkové rozloze vzhledem k rozloze katastru, neboť výnos i tak tvořil značné procento příjmů obce.

Mezi obce výrazně vinařské patří Dolní Dunajovice (57,3% pozemkových výnosů v roce 1789 pochází z vinic), Pavlov (55,2%) a Dolní Věstonice (49%). K obcím vinařsko-obilnářským lze přiřadit Klentnici (44,7%), Pernou (44,7%), Sedlec (40,8%) a Bavory (40,9%). K obcím obilnářsko-vinařským patřily Bulhary (30,6%), Milovice (35,6%), Horní Věstonice (37%), Mikulov (38,4%), Dobré Pole (37,1%), Břeží (39%), Brod nad Dyjí (30,4%), Novosedly (18,2%) a Drnholec (15,5%). K obcím významně obilnářským patřily Mušov (9%), Jevišovka (7,5%) a Nový Přerov (2,8%)²³.

²² Podobný osud přesunu hlavní dopravní tepny a následný úpadek však poznamenal v 19. století i Mikulov, když se tzv. Severní dráha, spojující Vídeň také s Brnem a Olomoucí, Mikulovu vyhnula a byla vedena přes Břeclav. Původní plány sice s trati přes Mikulov a Dolní Dunajovice počítaly, lidé ale odmítli prodat pozemky a železnice vedla přes Břeclav.

²³ Josefský katastr, fond D6, matriky pozemkového výnosu, fond D8

O kvalitě pěstovaného vína vypovídá nepřímo i výnos z vinic na jedno jitro. Nejvyšších výnosů na plochu dosahovaly podle josefinského katastru vinice v katastru Drnholce (27,87 fl/jt)²⁴, kde se také nacházely nejúrodnější pole (6,97 fl/jt). Ještě v roce 1840 je ve vceňovacích operátech zapsáno, že „zde získávané víno patřilo mezi nejlepší moravská vína a bylo proto snadno prodejné“²⁵. Ceněné víno se také pěstovalo v Březí (18 fl/jt); v roce 1840 je ve vceňovacích operátech zapsáno, že „zdejší vína patří mezi lepší vína této krajiny“²⁶, a v Jevišovce, která měla velmi málo vinic, zato však kvalitních (14,43 fl/jt). Zatímco tedy v kvantitě produkce vedly obce Dolní Dunajovice, Pavlov a Dolní Věstonice, z hlediska kvality byly vyhlášenými centry vinařství Drnholec, Březí a Jevišovka.

Nový Přerov je jedinou vesnicí, kde průměrné výnosy z vinic byly nižší než průměrné výnosy z polí. Není proto překvapením, že i když mezi roky 1789 – 1819 můžeme sledovat trend rozšiřování výnosů z vinic, jedinou výjimku tvoří právě Nový Přerov.

Zajímavá je také dynamika rozšiřování vinic. Největší nárůst výnosů z vinic mezi lety 1789 a 1819 můžeme vidět u obcí ležících na úpatí Pálavy – Perná (růst o 19,5%), Bavory (+32%), Horní Věstonice (+11,8%) a Pavlov (+7%), zatímco původní vinařská centra spíše stagnovala (Drnholec -0,06%, Březí +1,7%, Dolní Dunajovice +0,5%, Dolní Věstonice +0,2%). Na úpatí Pálavy se tedy mezi roky 1789 a 1819 rodí základ jádrové oblasti vinařské turistiky, dnes tak dynamicky se rozvíjejícího spojení pěstování a výroby vína s navazujícími službami pro turisty, navštěvující tuto vinařskou oblast za účelem rekreace. Pokud budeme opomíjet krátkodobé výkyvy v rozloze vinic, pak můžeme pozorovat dlouhodobou tendenci k rozšiřování vinic ve všech obcích ve sledované oblasti i mezi roky 1900 a 2013²⁷, s výjimkou obcí zasažených výstavbou nádrže Nové Mlýny (Dolní Dunajovice, Dolní Věstonice, Pavlov).

Zajímavá čísla vykazuje také lidnatost jednotlivých obcí. Z údajů zachycených ve Vlastivědě Moravské a dále z dat ze sčítání lidu se podařilo rekonstruovat vývoj lidnatosti v obcích daného regionu²⁸. Ze sledovaných dat vyplývá, že počet obyvatel ve vsích rostl kontinuálně do roku 1900, přičemž populační vrchol byl dosažen dříve v obcích, jejichž vliv začal upadat (např. Drnholec dosáhl maxima počtu obyvatel v roce 1900 (dnes 56% počtu obyvatel z roku 1900), stejně jako Dolní Věstonice, které dnes mají 37% počtu obyvatel z roku 1900)²⁹. Všechny obce regionu bez výjimky populačně oslabil odsun Němců po roce 1945 a ani nové dosídlení nedokázala vrátit regionu jeho původní lidnatost, takže hustota zalidnění je stále podprůměrná. V dnešní době se jako populačně progresivní jeví Mikulov (91% počtu obyvatel z roku 1900) a historické vinařsko-obilnářské vesnice tvořící jeho zázemí (Klentnice 100,4%, Sedlec 80,9%, Perná 74%, Bavory 73%) a Novosedly (86,5%). Naopak k vesnicím, které se dosud populačně nevzpamatovaly z odsunu Němců, patří zejména Dolní Věstonice (36,9% stavu z roku 1900), Nový Přerov (42,3%), Brod nad Dyjí (47,9%), Pavlov (48,3%) a Jevišovka (49,6%).³⁰

²⁴ Zkratka fl. označuje jeden zlatý konvenční měny

²⁵ matriky pozemkového výnosu, fond D8/k. 206, sign 521

²⁶ matriky pozemkového výnosu, fond D8/k. 78, sign. 194

²⁷ Viz Noháč, 1911. ČSÚ – katastr nemovitostí, údaje o rozloze vinic.

²⁸ Noháč, 1911. ČSÚ - Počet obyvatel v obcích České republiky k 1.1.2013

²⁹ Přičemž máme doklady pro Dolní Dunajovice, že poslední čtvrtina 19. století byla spíš obdobím chudým. Záplavy, neúroda, nemoci vinné révy, nákaza dobytka a po regulaci středního toku Dyje také nižší výnosy na polích. Freising, 1966, s. 37-8

³⁰ Pokud vezmeme v úvahu počet ekonomických subjektů na 100 obyvatel, pak v ekonomické aktivitě významně vedou vinařské obce - Pavlov s 289 subjekty na 1000 obyvatel, Dolní Věstonice s 279 subjekty, Perná 267, Mikulov 252. Viz ČSÚ, Registrované ekonomické subjekty v obcích Jihomoravského kraje k 31. 12. 2012 Pokud toto pořadí porovnáme s rozdělením na obce vinařské a obilnářské, můžeme na základě čtených shod dospět k závěru, že větší podíl vinic v katastru souvisí v dnešní době s větší ekonomickou aktivitou.

Výše uvedené ukazatele můžeme shrnout do několika dílčích závěrů. Vinařství bylo díky svým vyšším výnosům z plošné jednotky důležitou součástí ekonomické prosperity regionu, což se v dlouhodobém měřítku projevovalo k růstu podílu vinic v katastrech. Vinařství také lépe uchovávalo tradiční charakter krajiny a v dnešní době umožňuje – díky navazujícím ekonomickým aktivitám v oblasti turistiky a služeb – zhodnotit tento kulturní kapitál ve prospěch krajiny i ve prospěch jejích obyvatel³¹. Návaznost služeb na tento druh zemědělské aktivity dobře ilustruje skutečnost, že největší podíl ubytovacích kapacit poskytují vedle Mikulova právě tradičně vinařské obce Dolní Věstonice, Dolní Dunajovice a Pavlov³². Podnikatelskou aktivitu v cestovním ruchu (odvětví pohostinství a ubytování) ve zkoumaném regionu reprezentuje nadprůměrných 34 subjektů na 1 000 ekonomicky aktivních obyvatel (v ČR je to 24, v Jihomoravském kraji 20). V Mikulově je cestovní ruch druhým nejvýznamnějším zaměstnavatelem s odhadovaným podílem 15 – 20% pracovních příležitostí. Obdobně je tomu i v případě zaměstnanosti ve stejném odvětví, která činí 5,6 % ze všech ekonomicky aktivních³³. Lze sledovat rostoucí tendenci v počtu kapacit ubytovacích zařízení, restauračních zařízení, a zařízení spojených s vinařskou turistikou.

Závěr

Pokud bychom chtěli malebnost pohledu na kulturní krajinu Mikulovska zachytit slovy vědecké studie, pak můžeme lakonicky konstatovat, že „oblast Mikulovska se řadí jak z přírodního, tak kulturně-historického hlediska k nejatraktivnějším částem ČR“³⁴. Kulturní krajina Mikulovska se utvářela po staletí a byla určována jak přírodními danostmi, tak i aktivní činností člověka. Zakládání i zánik osad, zemědělská činnost, záměrné utváření charakteru krajiny v rámci větších celků šlechtických sídel, rozmístění sakrálních staveb jako přirozených dominant krajiny, to vše se utvářelo na vzniku tradiční kulturní krajiny v oblasti pod Pálavou, která se díky výsadní pozici vinařství a daným přírodním podmínkám dochovala intaktněji než např. než krajina v sousední oblasti mezi Hrušovany nad Jevišovkou a Strachotínem. Oblast Mikulovska je vzácným dědictvím, kulturním kapitálem, který – je-li o něj pečováno – nese svým dědicům nemalý prospěch³⁵. Dlouhodobě utvářené kvality krajiny zkoumaného regionu jsou zachovány zejména v partiích chráněných přírodních ploch a v partiích vinic, dále pak v některých komunikacích a v některých navigačních a pohledových dominantách. Rozvoj regionu, navázaný stále více na oblast služeb a turistického ruchu, dokáže stále lépe využít možností, které s sebou toto kulturní i přírodní bohatství nese.

Uchování kvalit kulturní krajiny s sebou nese nutnost najít doplňkový zdroj obživy. Tradiční kulturní krajina není určena pro masivní produkci, ale pro produkci zboží v množstvích dostatečných k uspokojení místního trhu. Přestože je bohatá v množství poskytovaných plodin, celková množství produkce je příliš malé, aby uspokojilo velkou populaci. V mnoha oblastech se tento model krajiny stal nepoužitelným spolu s tím, jak se společnost stále víc a víc koncentrovala do měst, jejichž poptávka po potravinách vyžadovala masivní zemědělskou produkci (Farina, 2000, str. 317). Moderní management krajiny začal vyžadovat velké krajiny, které jsou ekonomicky úspěšné. Důsledkem toho byl v posledních 60 letech pozorování řady případů zpusnutí, zchudnutí a destrukce prvků typických pro skládačku

---

³¹ V přepočtu lůžek na km² patří zkoumaný region k územím s nadprůměrnými hodnotami. Viz Vystoupil 2008, str. 82

³² Ibidem, str. 83 - 87. Velmi vysoká podnikatelská aktivita v cestovním ruchu je v Pavlově (přes 100 subjektů na 1 000 EA)

³³ Ibidem, str. 87

³⁴ Ibidem, č. 3, str. 81

³⁵ Inspirativní poznámky k managementu tradičních krajin viz Kirby, 2004, str. 84 - 85

kulturní krajiny, související se změnami v užívání půdy³⁶. Na Mikulovsku se podařilo zčásti navázat na původní zemědělskou aktivitu rozvojem doplňkových služeb, což zpomalilo unifikaci krajiny a zčásti zachovalo její různorodost³⁷. V případě lokality Mikulovska jedná o vzácně dochovanou mozaiku zemědělské krajiny s dominantními přírodními krajinnými prvky, svéráznou zaalpskou variací multifunkční krajiny, v níž stabilní hospodářství utvářelo krajinu efektivně užívanou, funkční a esteticky hodnotnou. Z této smíšené krajiny (*coltura mista*) se nejvíce dochovalo právě v oblasti lokality kolem hřbetu Pavlovských vrchů, a to jednak díky přírodním podmínkám, které přirozeně omezily hospodářské využití některých ploch, jednak díky vinařství, jež zakonzervovalo velkou část hospodářsky užívané krajiny ve víceméně intaktní podobě. Potvrzuje to také obecnou evropskou zkušenost, že pokud se v Evropě hovoří o historické kulturní krajině (typicky kulturní krajiny UNESCO), je to převážně omezeně využitelná krajina horská či krajina s vinicemi. Zdá se, že splnění těchto dvou podmínek (omezená využitelnost (příp. dostupnost) a existence vinařství) chrání krajinu před většími krajinotvornými změnami a v regionu Mikulovska je v malém splněno obojí. Je to zejména rozvoj vinařství, který posiluje příliv turistů do regionu a je jedním z akceleračních rozvoje služeb v oblasti. Srovnáme-li krajinu Mikulovska s jinými vinařskými oblastmi, vidíme podobné příležitosti a silné stránky, jak je zachytil uskutečněný Getzem a Brownem (Getz & Brown, 2006). Tito autoři se, v návaznosti na předešlé výzkumy vinařské turistiky, zajímali o důvody, kvůli kterým jsou lidé ochotni navštívit určitou vinařskou oblast. K nejdůležitějším charakteristikám regionu patří tyto: vinaři jsou vyhlášení svou pohostinností, v regionu je hodně zajímavých míst, nabízí se množství různorodých aktivit, vinařská oblast je zasazena do atraktivní krajiny, personál má zkušenost a dobré znalosti vína a v rámci doplňkových služeb jsou nabízeny skupinové cesty po vinařstvích.³⁸ Rostoucí počet turistů a rostoucí počet ocenění vín z této oblasti³⁹ ukazuje, že dlouhodobé trendy ve snaze o zachování kulturní krajiny a dlouhodobé trendy ekonomických zájmů místních obyvatel míří ke stejnému cíli.

Literatura:

[1] Conzen, M. (2004): Cultural landscape in geography. In: International Encyclopaedia of the Social and Behavioural Sciences, N. Smelser and P. Bates, eds., New York, Elsevier, pp. 3086-3092

[2] Emanuelsson, U. (1988). A model for describing the development of the cultural landscape. In: H.H. Birks, H.J. Birks, P.E. Kaland & D. Moe (eds) The cultural Landscape - Past, present and future. Cambridge: Cambridge University Press, str. 111-121

[3] Ewald, K. C. (2001): *The neglect of aesthetics in landscape planning in Switzerland*. Landscape and Urban Planning. Ročník 54, číslo 1–4, 2001, str. 255-266

---

³⁶ Viz také Farina, 2004, Marignani et al., 2008, str. 31, nebo Ewald, 2001, str.265. Ewald uvádí zajímavý příklad, kdy muž, který poničil krajinomalbu od Dürera, byl poslán do psychiatrické léčebny. Pokud se však podobným způsobem destrukuje krajina stejně stará, mající stejně estetické kvality a historickou hodnotu, jedná se o činnost tolerovanou či někdy přímo subvencovanou.

³⁷ Srovnání zásahů do krajiny v posledních 70 letech nám umožňuje letecké snímkování z počátku 50. let.

³⁸ Getz, 2006, str. 152

³⁹ Viz <http://www.wineofczechrepublic.cz/>, Úspěchy našich vín

- [4] Farina, A. (2000): *The Cultural Landscape as a Model for the Integration of Ecology and Economics*. BioScience. Ročník 50, č. 4, str. 313-320
- [5] Foltýn, D. a kol. (2005): *Encyklopedie moravských a slezských klášterů*. 1. vydání. Praha: Libri.
- [6] Freising, J. (1966) *Heimatbuch der Marktgemeinde Unter-Tannowitz*. 2. Vydání.
- [7] Getz, D. Brown, G. (2006): *Critical success factors for wine tourism regions: a demand analysis*. Tourism Management, Ročník 27, č. 1, str. 146-158.
- [8] Hurt, Rudolf. (1968): Osídlení Břeclavska v historické epoše. Jižní Morava – vlastivědný sborník. 1968, svazek 4, str. 5 – 17
- [9] Kirby, K. J., (2004): Conservation in British woodland - adapting traditional management to modern needs. In: *The cultural landscape past, present and future*. Cambridge: Cambridge University Press, str. 79-89.
- [10] Marignani et al. (2008): *Planning restoration in a cultural landscape in Italy using an object-based approach and historical analysis*. Landscape and Urban Planning, ročník 84, č. 1, str. 28–37
- [11] Noháč, J. (1911): *Vlastivěda moravská - Břeclavský okres*. Musejní spolek v Brně.
- [12] Nohl, W. (2001): *Sustainable landscape use and aesthetic perception—preliminary reflections on future landscape aesthetics*. Landscape and Urban Planning, ročník 54, číslo 1–4, str. 223-237
- [13] O'Hare, D. (1997): *Interpreting the cultural landscape for tourism development*. Roč. 2, č. 1, str. 33 – 54
- [14] Tomašík, E. (2013): *Giovanni Battista Alouisi - život a dílo*. Disertační práce [on-line] [cit. 2014-01-25]. Dostupné na http://is.muni.cz/th/167868/ff_d/dizertace_posledni_verze_PDF.pdf?lang=cs
- [15] Vos, W. Meekes, H. (1999): *Trends in European cultural landscape development: perspectives for a sustainable future*. Landscape and Urban Planning, Ročník 46, číslo 1–3, str. 3-14,
- [16] Vystoupil, J. Franke, A. a kol. (2006) *Hodnocení současného stavu výzkumu cestovního ruchu v České republice*. *Czech Hospitality and Tourism Papers*, Praha: Vysoká škola hotelová v Praze 8, s.r.o., roč. 1, č. 3, s. 3-26.
- [17] Vystoupil, J. Šauer, M. Holešinská, A. (2008): *Mikulovsko - model opatření k rozvoji domácího a příjezdového zahraničního cestovního ruchu ve vybraných oblastech - oblast s převažujícími přírodními předpoklady - region Jižní Morava, Česká republika*. *Czech Hospitality and Tourism Papers - Hotelnictví, lázeňství, turismus*. Praha: Vysoká škola hotelová v Praze 8, roč. 3, č. 3, s. 77-104.

[18] Westaway, J. (2013): The Origins and Development of Mountaineering and Rock Climbing Tourism in the Lake District, c.1800-1914. In: *The Making of a Cultural Landscape: the English Lake District as Tourist Destination, 1750-2010*. London: Ashgate, str.155-180.

[19] Archiv arcibiskupské konsistoře v Olomouci, sign. G 1, Protokol generální vizitace olomoucké diecéze, karton 4734

[20] Biskupství archiv Biskupství brněnského, fond Kapitula Mikulov, nezpracovaná část, krabice č. 18 - Urbář 1583

[21] MZA Brno, fond E 6, přípravný materiál k církevní topografii G. Wolného, kart. 511, sign. Og 23

[22] MZA Brno, fond F 18, kostel a kaple v Bavorech 1739 – 1825, kart. 1119, inv. č. 7170

[23] Tabula Generalis marchionatus Moraviae in sex circulos divisa quos Mandato Caesareo accurate emensus hac mappa delineatus exhibet Joh. Christoph Müller, S. C. M. Capitane[us]. Mědorytina, 1716. [on-line] [cit. 2014-01-25]. Dostupné na <http://mapy.mzk.cz/mzk03/000/904/188/2619267549/>

[24] 1. vojenské mapování z let 1764 – 68 [on-line], dostupné z <http://oldmaps.geolab.cz/>

[25] Seznam ocenění vín [on-line] [cit. 2014-01-25]. Dostupné na <http://www.wineofczechrepublic.cz/>

František Svoboda, Masarykova univerzita, Ekonomicko-správní fakulta, katedra veřejné ekonomie, fsvoboda@mail.muni.cz

Abstract

The transformation of the landscape in the last two centuries is influenced more and more by the pressure of rationality and efficiency, which leads to the formation of industrial, monocultural landscapes. Despite this, in some regions remains largely traditional cultural landscape and this fact can awaken interest about an answer to the question of how and why in some areas is traditional cultural landscape better preserved and developed. This article will focus on the area of Mikulov region. The aim of this study is to capture the past and present of cultural landscape and thus the formation and development of cultural capital in the region and its present use. Particular attention will be paid to long-term trends of selected socio-economic factors with regard to their dominant role in shaping the landscape of traditional wine region through agricultural activities.

Klíčová slova: kulturní krajina, hospodářské dějiny, turistický ruch

Keywords: cultural landscape, economic history, tourism

JEL codes: L66, L83, Q01

Článek vychází v rámci projektu DF13P01OVV019 NAKI - Identifikace a interpretace vzniku, podoby a proměny barokní kulturní krajiny jihomoravského pohraničí